

Andijon Davlat Pedagogika Instituti Geografiya yo'nalishi talabasi

Mashrabboyeva Ulfatoy Elyorbek qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada global ekologik muammolar va ularning turlari, tarqalishi asosiy tabiat hamda insoniyatga umumiy ta'siri haqida bayon etilgan. Shu bilan birgalikda asosiy urg'u issiqxona effektiga berib o'tilgan.

Annotation: This article describes global environmental problems and effects on people's life. Furthermore, it is all about the "greenhouse effect" in this article.

Аннотация: В данной статье изложены глобальные экологические проблемы, виды, распространение, общее влияние на природу и человечество. Особое внимание уделено парниковому эффекту.

Kalit so'zlar: Ekologik muammolar, suv ifloslanishi, havo ifloslanishi, global iqlim, issiqxona effekti, is gazlari, suv bug'lari.

Kirish. Dunyo kundan kunga ko'plab ekologik muammolarga duch keladi. Ushbu muammolarning ba'zilar, masalan, global isish, kislota yomg'iri, havo ifloslanishi va suv ifloslanishini o'z ichiga oladi. Bu muammolarning eng katta sababi odamlar dunyodagi dominant turga aylanganidan keyin resurslarni tezda iste'mol qilishidir. Bunday tez iste'mol va aholining o'sishi bilan atrof muhitga zarar yetadi [1].

Asosiy qism: Issiqxona effekti — ekologik hodisa bo'lib, quyoshdan kelgan nurlarning bir qismi Yer yuziga singib, natijada o'rtacha sirt harorati ko'tariladi. Bu esa hayot mavjud bo'lishiga imkon beradi. Quyoshdan kelayotgan nurlarning yer atmosferasida dimlanib, jamlanib qolish hodisasiga issiqxona effekti deyiladi.

Suvning ifloslanishi: Dunyo ko'pchiligi suvdan iborat. Bu suvlarning ba'zilar odamlar uchun uzoq vaqt va toza ichimlik suvi uchun yetarli. Lekin muammo bor; bu ichimlik suvining tarkibi kundan-kunga o'zgarib turadi va bu suvlar ichimlik suv kabi ifloslangan. Suvning ifloslanishining bir sababi odamlarning chiqindilari hisoblanadi [5].

Havoning ifloslanishi: Suv ifloslanishi kabi, odamlarning havo ifloslanishiga ta'siri sezilarli. Bundan tashqari, tabiiy ravishda havo ifloslanishiga olib keladigan hodisalar mavjud. Ushbu voqealarning misollari vulqon harakati va o'rmon yong'inlari (odamlar tomonidan ham keltirilishi mumkin).

Odamlar tomonidan ifloslangan havo ifloslanishi tabiiy havo ifloslanishiga qaraganda ko'proq misollar keltirishi mumkin.

Kelib chiqish sabablari: Yer atmosferasiga turli xil zararli sanoat gazlari chiqishi va u yerda to'planib qolishi sababli ushbu hodisa kuzatiladi. Ya'ni, yer quyoshdan kelgan nurning ma'lum qismini yana koinotga qaytaradi. Biroq, ushbu hodisada atmosferada to'planib qolgan notabiiy gazlar (yoqilg'i sanoati natijasida hosil bo'lgan gazlar) quyosh nurlarini o'ziga yutadi. Natijada iqlimga ta'sir etadigan issiqxona qatlami hosil bo'ladi. Ushbu muammo yuzaga kelishining asosiy sababi o'rmonlarning kesilishi va qazilma yoqilg'ilardan keng miqyosda foydalanilayotganidir [2].

Issiqxona effekti mexanizmini quydagicha tushuntirish mumkin: karbonat angidrit gazi qoplamidan Quyosh radiatsiyasi qisqa to'liq spektr qismida bemalol o'tishi mumkin, lekin, unda yer sirtidan uzun to'liq nurlanish sezilarli darajada yutiladi. Shuning uchun ham atmosferada

karbonat anhidrit gaz massasining ortishi natijasida undan quyida joylashgan havo qatlamida harorat ko'tariladi. Bu esa global isishning o'sishiga olib keladi [4].

Yer iqlimiga Quyosh energiyasining doimiy oqimi ta'sir ko'rsatadi. Yerga kelayotgan energiyaning 30 % yana kosmosga qaytadi. Taxminan 15 % atrofidagi energiya atmosferada yutiladi. Qolgan kata qismi atmosferadan o'tib, Yer sirtini isitadi.

Asosiy issiqxona effekti hosil qiluvchi gazlarga suv bug'lari, karbonat anhidrit, troposferadagi azon, metan, azot oksidi va sanoat korxonalaridan chiqadigan gazlar kiradi. Bu gazlarning barchasi, sanoat korxonalaridan chiqadigan gazlarni hisobga olmaganda, tabiiy kelib chiqishidir. Ularning hammasi birgalikda atmosfera havosining 1% dan kamrog'ini tashkil etadi. Lekin "tabiiy issiqxona effekti"ni yaratish uchun shuning o'zi yetarli. Shu tufayliga sayyoramiz harorati u yo'q deb hisoblagandagina nisbatan 30°C yuqoridir. Bu narsa biz bilgan Yerdagi hayot uchun o'ta muhim hisoblanadi [3].

Tabiiy issiqxona effektiga ta'sir ko'rsatadigan asosiy omil – suv bug'laridir. Atmosferada uning mavjudligi antropogen faoliyat bilan bevosita bog'liq emas. Qayd etilishi lozim, sezilarli "ijobiy teskari bog'liqlik" natijasida suv bug'lari iqlim o'zgarishida muhim o'rin egallaydi. Issiq havo o'zida kata miqdordagi namlikni ushlab turishi mumkin. Buning natijasida, modellashtirish asosida ishlab chiqarilgan suv bug'lari miqdorining ortishiga olib keladi. Bu esa o'z navbatida issiqxona effektining kuchayishiga hissa qo'shadi.

Global isish muammosi yoki issiqxona effektiga asosiy sabab, atmosferaga har xil gazlarning ko'p chiqarilishi yoki antropogen oqibatlar ta'siridir. Svilzatsiya natijasida sanoat va texnika rivojlandi, avtomobillar soni keskin ko'paydi, o'rmonlar, o'tloqlar kamayishi tufayli karbonat anhidrit gaz miqdori oshdi. Sanoat chiqindilari qayta ishlanmasligi ham atmosferaga chiqadigan karbonat anhidrit gazning oshib ketishiga saba bo'lmoqda. Demak, u yoki bu tarzda hosil bo'lgan karbonat anhidrit va boshqa zararli gazlar havoga tarqaladi, ularning ko'zga zarrachalarini g'ira – shira pardalar hosil qilib, havoda muallaq suzib turadi. Issiqlik effektining asosiy manbai suv bug'i va ayerozol hisoblanadi. Biz atmosfera tarkibidagi gazlar muvozanatini o'zgartirdik va bunda davom etmoqdamiz. Bu fikr ayniqsa asosiy "Issiqxona gazlari" karbonat anhidrit, metan va azot oksidi uchun to'g'ridir [3].

O'zbekiston shaharlarida "issiqxona effekti" va daraxtlarning kamayib borishi bilan kecha va kunduz o'rtasidagi harorat farqi qisqarib boryapti. Xususan, Toshkent shahrida jazirama kunlari keskin qizigan asfalt yuzasi, yashillikdan mosuvo cho'llashgan shahar landshafti kabi manzaralar kechalari haroratning tezda pasayishiga yo'l bermayapti. Issiqxona effektida gazlar salmog'ining ortishi kechalari ham havo haroratning ko'tarilishiga olib kelib, kunduz va kechasi qayd etiladigan havo harorati maksimum va minimumlari orasidagi farq kamayib borishida namoyon bo'ladi [6].

Xulosa: Quyosh nurlarining [koinotga](#) qaytib chiqib ketmasligi oqibatida Yer yuzi me'yoridan ortiq qiziydi. Ushbu hodisa oqibatida [sutkalik](#) eng yuqori va eng past [harorat](#) orasidagi farq kichik bo'ladi. Bu esa yer yuzida issiqlikning keskin oshishiga olib keladi. Yer yuzida o'rtacha haroratning ortishi oqibatida qutb muzlari eriydi, bu esa dengiz sathining ko'tarilishiga olib keladi. Natijada bir qancha orollar suv ostida qoladi. Quruqlikda esa cho'llashish hodisasi kuzatiladi. Atmosferada issiqxona effektini keltirib chiqaruvchi gaz miqdorining ortishi sayyoradagi tabiiy issiqlik muvozanatini buzadi. [Flora](#) va [fauna](#) dunyosining keskin issiqlik o'zgarishiga tez moslasha olmasligi sababli [tabiatga](#) yirik miqyosda zarar yetadi. Shuningdek aholi zich joylashgan shaharlarda aksariyat qariyalar va surunkali kasali bor qatlam jaziram issiqda aziyat chekadi. Aholi sog'ligiga issiqlikning keskin oshishi salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. William Lowrie. Fundamentals of Geophysics. - Paperback, 2007.-312 p.
2. Richard J.H. Fundamentals of Geomorphology. Second Edition. London and New York. Routledge. 2011. - 227 p.
3. Щубаев Л.П. Общее землеведение. - М.: Высшая школа, 1977.-348 с.
4. Блинов В.Ф. Растущая Земля: из планет в звезды. -М.:УРСС, 2003.-271 с.
5. Uktamov U.SH. Analysis of disturbances in the ecological balance and geocological situation in desert landscape complexes of Central Fergana. // Nature and Science USA, New York, 2024. -22 (6): -P.1-3. (11.00.00; № 4).
6. Худойназаров, Ф. Х. (2024). Кичик Бизнес Субъектлари Фаолиятини Рақамли Технологиялар Асосида Ривожлантириш Билан Боғлиқ Бўлган Муаммолар. International scientific journal of Biruni, 3(2), 245-265.
7. Abdumajitovna, V. N. (2024). Government Of Turkestan Autonomy And Its Activities. International Journal of Advance Scientific Research, 5(12), 179-181.
8. Уктамов У.Ш. Факторы, влияющие на трансформацию ландшафтов Центральной Ферганской пустыни. // “Экономика и социум” №7 (98) 2022.
9. Uktamov U.SH. Analysis of disturbances in the ecological balance and geocological situation in desert landscape complexes of Central Fergana. // Nature and Science USA, New York, 2024.
10. Alisherovna, M. K. (2021). Car transport an approach to the research of the essence of investment activities of enterprises. Asian Journal Of Multidimensional Research, 10(5), 415-418.